

засоби (4–5 стрілецьких корпусів, 4–5 артилерійських дивізій, 2–3 авіаційні бригади, 8–12 танкових батальйонів) для подолання позицій ворога та виходу на його оперативний простір. Таке потужне угруповання мало діяти на фронті шириною 25–30 км і підсилювалося інженерними, хімічними частинами та значними резервами [9, 19]. При цьому він висунув ідею наступу декількох ударних армій за взаємодії з іншими військами на зустрічних напрямках. Динамічному просуванню наземних сил в глибині території противника сприяло застосування авіації далекої дії та повітрянодесантних військ. Для пришвидшення темпу наступу в бій вводилися танкові бригади (2–3 на армію). Вони не були самостійними мотомеханізованими з'єднаннями, а виконували роль рухливої артилерії [9, 26].

На основі вивченого матеріалу, можна дійти висновку, що реформатори Червоної армії в 1920-х рр. працювали над різними аспектами її військової доктрини. Колишні офіцери царської армії, які мали вищу військово-освітню, займалися питаннями стратегії. Ними приділялася значна увага проблемі готовності збройних сил країни до війни. На основі аналізу збройних конфліктів минулого, вони вивели ряд положень щодо ефективного планування, підготовки, проведення широкомасштабних військових кампаній. Їх бойовий досвід та теоретичні знання сприяли підготовці командного складу РСЧА. Так, О. Свечиним були введені поняття «стратегія знищення» та «стратегія виснаження».

Представники молодшого покоління «червоних командирів» мали тактичну підготовку. Вони займали посади і в штабах, і командирів з'єднань, які розширювали їх оперативний кругозір. Серед них у 1920-х рр. виділявся В. Триандафіллов як ідеолог проведення «глибоких» наступальних операцій. Він розробив організаційні структури військ для проведення маневрених бойових дій з метою оперативного прориву укріпленого фронту. Розробки представників цих двох поколінь стали теоретичним фундаментом, на якому проходила модернізація РСЧА в 1930-х рр. Концепція «глибокої» операції була визнана радянським командуванням відповідною характеру майбутньої війни. Враховуючи розширені можливості технічно переоснащених родів військ, Г. Іссерсон, Н. Варфоломєєв, А. Вольпе й ін. доповнили її. Тому, скажімо, ідеї О. Свечина знайшли застосування в ході стратегічної підготовки СРСР до війни.

1. Зайончковський А.М. *Мировая война.* – М., 1924.
2. Фавицкий В.В. *Роль механизированных войск в современной операции //Внимание, танки!* – М., 2006.
3. <http://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia>.
4. Свечин А.А. *Стратегия.* – М., 1927.
5. http://www.hrono.ru/biograf/bio_t/triandafilov_vk.php
6. Василевский А.М. *Дело всей жизни.* – М., 1978.
7. Жуков Г.К. *Воспоминания и размышления: в 2 т.* – Т. 1. – М., 2002.
8. Триандафиллов В.К. *Размах операций современных армий.* – М., 1926.
9. Триандафиллов В. К. *Характер операций современных армий.* – М., 1932.

Lytvyn D.S. The Future war Character by the Alexandr Svechin and Volodymyr Triandaphillov views. In this paper were analyzed the military-theoretical developments by the representatives of the different generations of the Soviet Command during the 1920th – 1930th. The main attention was given to their concepts of the military operations, which were based on the results of studying the battles of the First World War and the Civil War. Was emphasized the importance of the technical troops in the views of the Soviet military theorists on the nature of the future war.

Key words: A. Svechin, V. Triandaphillov, Future war

В. А. Альков

ПОВСЯКДЕННЯ: ПРОБЛЕМА ДЕФІНІЦІЇ ТА ПРЕДМЕТУ НА ЛОКАЛЬНОМУ РІВНІ

У статті розглядаються суперечки щодо проблеми формулювання поняття «повсякденність» та його змістовного наповнення. Сформульовано дефініцію повсякдення на локальному рівні та визначено предмет.

Ключові слова: повсякдення, історіографія, концепція

За всієї методологічної консервативності історичного краєзнавства, в сучасну добу відбувається зміщення акцентів від традиційного аналізу діяльності установ, історії міст та сіл, біографістики тощо до вивчення повсякденного життя пересічної людини. За умов популярності у вітчизняній історіографії проблем історії повсякденності, краєзнавство отримало імпульс до розвитку, адже предметно дослідити повсякдення людини можна лише на місцевому рівні, з урахуванням специфіки локусу, що її оточує.

Подальше осмислення на макрорівні поки що не на часі через відсутність бази для нього – сукупності робіт з повсякдення населення усіх регіонів, хоча однією з тенденцій розвитку історії повсякденності, відповідно до спостережень російського дослідника І. Орлова, є спроби побудувати на регіональному матеріалі типові картини, що характеризують повсякдення на рівні усієї країни [1, 37]. Від практичної реалізації в українській історіографії історія повсякденності так само далека [2, 32].

Щоб створити такий масив необхідне чітке уявлення про предмет дослідження чи принаймні чітка дефініція, чого якраз і бракує. Дослідники включають до своїх робіт різні зрізи реальності, що не може сприяти співставності робіт. Не можна погодитись із думкою В. Головка про те, що в Україні, на відміну від Заходу, досі не ведеться діалогу щодо рамок повсякдення та його дефініції [3, 98]. Приміром, ту ж тезу застосує й А. Людке стосовно західної історіографії [4, 57]. Це можна пояснити бажанням авторів надати більшої актуальності своїм роботам. У дійсності дискусія існує й відносно масштабна. Втім, в Україні вона значною мірою прив'язана до західних та російських ідей.

Російський дослідник В. Корнев зазначає, що проблемою при роботі з терміном «повсякденність» є його невизначеність [5, 85–87]. Як цілком слушно помітив І. Орлов, навіть головний пропагандист на пряму А. Людке визнавав термін далеко не ідеальним, але прийнятим в умовах відсутності іншого. Такий термін виправдовує себе як коротке та змістовне формулювання [1, 34]. Розуміння цього явища головною інтуїтивною. Відповідно, за твердженням П. Гангулі, і визначення страждає на еkleктичність [6, 4]. Тим більше, ще з 80-х рр. ХХ ст. у вітчизняній філософії утвердилась «модернізована в бік багатомірності» концепція повсякденності [7, 150], що не сприяє методологічному консенсусу. У сучасному науковому співтоваристві досі точиться дискусія щодо рамок повсякдення. Як зазначили західні дослідники А. Еккерт та А. Джонс, поняття повсякденності менш точне та більш складне, ніж здається [8, 5]. Це аналітична, а не завідомо дана конструкція, тому визначити її особливо складно [9, 81].

За А. Лефевром, повсякденність може бути визначена як набір функцій, які об'єднують системи, що здаються різними [10, 9]. А. Людке зазначає, що це практика, тобто те, що роблять люди й як вони це роблять [11, 63]. Дослідник Д. Елей пропонує через різномірність повсякдення розглядати цілі, що його формують [12, 319]. Словом повсякденність, за виз-

наченням Б. Маркова, окреслюється реальність як така, фактичність, структури анонімних практик, буденність на протигагу святковості, рутинність та традиційність на протигагу новаторству тощо. Це не тільки думки та переживання людей, але й діяльність, що регулюється нормами та інститутами [13, 27–28]. Дослідниця Т. Булигіна розглядає повсякденність як соціокультурні смисли, які люди створювали в ту чи іншу епоху [14]. А. Ільєсова ж пропонує її визначення як реальності в інтерпретації безпосередніх учасників [15, 32]. У свою чергу І. Орлов вважає, що історія повсякдення закликає до відтворення всього розмаїття особистого досвіду й форм самостійної поведінки [1, 34]. Тобто, це скоріше образ, ніж визначення.

Відповідно до спостережень О. Коляструк, у деяких випадках історія повсякденності розглядається як прийом отримання інформації про минуле, частина інструментарію, інших – як самостійний напрям [16, 10]. Приміром, М. Кром визначив «оповсякденування» історії як дослідницький інструмент [1, 35]. На думку Ю. Полякова, повсякдення – це сума мільярдів доль людей, що жили в минулому, мали як загальні глобальні риси, так і специфічні регіональні, національні та, врешті, індивідуальні. Можливість досягнути таке поле, на нашу думку, примарна. Завдання цей науковець бачить у вивченні способу життя в історичному розрізі, виявляючи загальне та особливе, незмінне та нове, що твориться щодня [17, 128–129]. У цьому плані подібний підхід є цілком утилітарним для історико-краєзнавчих досліджень.

Ще 1928 р. український краєзнавець М. Криворотченко зробив першу, подібну до бродєлівської, спробу структурувати повсякдення (вживаючи щодо цього термін «побут»), включивши до нього житлові умови, одяг, харчування, санітарію й гігієну, культурні потреби, виробничий побут, громадський побут, розваги, фольклор [18, 3]. Уже згаданий Ю. Поляков відносить до складових повсякдення вивчення життєвих умов, сім'ї, історію дозвілля, історико-демографічний напрям [17, 128–129]. О. Баннікова феномени повсякденності поділяє на природні (середовище, харчування), соціальні (робота, суспільна діяльність) та ментальні (культура, цінності) [19, 21–22]. Т. Нагайко орієнтується на бродєлівські «структури повсякдення»: житло, одяг, харчування, культурне обслуговування тощо [20, 45]. І. Полякова ж, підходячи до цього питання зовсім інакше, виділяє в повсякденні чотири рівні: потреб, діяльності, спроможностей та свідомості й три практики: трудової діяльності, побуту та дозвілля [21, 245–252]. О. Коляструк нарахувала в повсякденні п'ять сфер: трудову, дозвілєву, репродуктивно-забезпечувальну, приватно-родинну та комунікативно-громадську [22, 55]. Звісно, за такого розмаїття підходів, різними будуть і результати досліджень.

На думку В. Молчанова, найбільш релевантною концепцією дослідження життєвого рівня є концепція якості життя – поняття надзвичайно близьке до повсякдення, що враховує не тільки задоволення матеріальних потреб, але й умови для всебічного розвитку людини [23, 432]. Зрозуміло, що для різних регіонів такі умови будуть відмінні. У зв'язку з цим, ще А. Лефєвр наголошував, що повсякдення значною мірою варіюється залежно від країни, регіону та інших особливостей [10, 5].

Проблематика «людина в повсякденні» ближче за все до соціальної історії, а різниця, на думку Ю. Полякова, полягає в більшій приземленості, конкретності історії повсякденності [17, 127]. В антропології повсякдення – фундаментальна категорія, орієнтир на со-

ціальне буття, в естетиці – рутинна, що не фіксується свідомістю, а отже, й значення її сумнівне. У соціології повсякденність підкорена звичному порядку подій, що повторюються щодня. Свята та будні, повсякденність та нерутинність протиставляються [24, 59]. Та це протиставлення, на нашу думку, й є головною вадою підходу, бо реально одне нерозривно пов'язане з іншим та зумовлене його. Через протиставлення свята та буднів з повсякденного життя випадає, наприклад, дозвілля, що завжди носить відбиток святковості. Між тим, саме в опозиції до повсякденного часто виявляються приховані сторони життя та людських характерів [25, 44]. Н. Пушкарьова [26] та М. Зінчук [27, 22–23; 28, 48], слідом за М. Блоком, зазначають, що ключовою в понятті «повсякденність» є повторюваність. У центрі уваги історії повсякденності лежить комплексне дослідження повторюваного, нормального та звичного, що конструє стиль та спосіб життя, включаючи мотиви поведінки та емоційні реакції на життєві події.

Незважаючи на широку дискусію щодо терміну «історія повсякденності», дослідники так досі й не досягли консенсусу, що під ним розуміти. Та ситуація з відсутністю монополії в поглядах нормальна й щодо повсякдення вже тривалий час властива всій світовій історичній науці [29, 564]. Можна погодитись із думкою П. Грехема, О. Коляструк та ін. учених, що повсякденність слід розглядати широко, в полі різних наук, без чого концептуалізація поняття на даному етапі неможлива [30, 350].

Редакція терміну «міська повсякденність», що є найближчою до проблем краєзнавства, запропонована Д. Аверіною-Луговою й містить взаємодію між предметно-просторовим оточенням і міським населенням, спрямовану на задоволення матеріальних та духовних потреб [32, 62]. Таке визначення можна конкретизувати та застосувати також для вивчення сільської повсякденності. Для використання істориком-локалістом чи краєзнавцем воно є найбільш релевантним. Також неодмінним є акцентування на єдності локусу й часового проміжку, для чого, на нашу думку, слід залучати поняття «хронотоп».

Різні підходи до сутності історії повсякденності зумовили неоднозначне визначення її предмету. Ще за радянських часів, розглядаючи історію публіки, мистецтвознавець-марксист М. Хренов зазначав, що її предмет – визначення стабільних протягом визначеного часу форм функціонування мистецтва як моменту розвитку суспільної системи. Історію публіки він розглядав як похідну від історії суспільства [33, 146], що в принципі логічно. Для етнографів предмет повсякдення – це традиції, стереотипна поведінка, побут, соціологів – спосіб життя. А от історик повсякденності аналізує емоційні реакції, переживання людей у зв'язку з локусом, де відбуваються події. У центрі уваги перебуває не просто побут, але й життєві проблеми та їх осмислення. Предметом повсякденності, за визначенням О. Малової, є різноманітні характеристики поведінки людей, що охоплюють усі сфери життя та виражаються в символічних формах (ритуали, стереотипи поведінки, уподобання тощо) [24, 60]. Н. Пушкарьова трактує предмет більш загально – як сферу людського щодення в багатьох історико-культурних, політико-подієвих, етнічних та конфесійних контекстах [25, 9], хоч це визначення, на нашу думку, надто загальне й не дає уявлення щодо предмету.

Специфічність предмету посилює те, що, як вірно відмітив І. Гоффман, переконання та емоції індивіда можуть бути визначені лише непрямо, на основі його

зізнань чи того, що є його мимовільною експресивною поведінкою. Здебільшого ж, індивід подає себе визначеним чином, адже так прийнято в його групі чи цього вимагає соціальний статус [34, 189–191]. Хоча можна розглядати суспільну свідомість і в рамках груп людей, об'єднаних настроєм. Часто люди керуються, з погляду екзистенційної соціології, не розумом, а почуттями. Існує два підходи до вивчення емоцій: розгляд їх як інстинкту та продукту життєвого досвіду [35, 223–224]. Інший варіант видається більш вартісним для застосування істориками.

Щодо об'єкту особливих суперечок немає. Ним, за визначенням О. Коляструк, виступає людина в життєвому світі щоденності, інститутах суспільної організації та культурної комунікації [36, 10]. З цим погоджується й Т. Нагайко [20, 44]. Це не відкриття, а такий підхід є суто феноменологічним. Також, як зазначає О. Баннікова, численні концепції поєднує підхід до історії «знизу», з погляду людини [37, 54]. Зауважимо, що ці проблеми можна предметно вивчати лише в рамках місцевого хронотопу.

Я. Верменич, досліджуючи теоретико-методологічні проблеми історичної регіоналістики в Україні, пропонує комунікативно-структурну парадигму, орієнтовану на дослідження ментальностей, регіональної свідомості, локальних рівнів спілкування та територіально-просторовий вимір історії культури [38, 4–24], що може бути продуктивним і для дослідження історії повсякденності на місцевому рівні. Науковець зазначає, що інтерес до локалізму й локальності в сучасній історіографії підтримується як відчуттям евристичної обмеженості універсалістських концепцій, так і новою конфігурацією дихотомії «істотне – неістотне», пов'язаної з онтологічним поворотом у рамках філософії [39, 117].

Отже, зважаючи на значну кількість концепцій, можна говорити про перебування методологічних засад історії повсякденності на стадії становлення. Вони не визначені ні в західній, ні в пострадянській історіографії. Проте, аналіз методологічних робіт, дозволяє зробити висновок, що найбільш адекватною дефініцією для повсякденності на локальному рівні є повторювана взаємодія між предметно-просторовим оточенням і місцевим населенням, спрямована на задоволення матеріальних та духовних потреб, реальність в інтерпретації безпосередніх учасників. Предметом, відповідно, у найзагальніших рисах виступає життя людини та його самоосмислення у визначеному хронотопі. Втім, зауважимо, що у межах історії повсякденності не варто застосовувати дихотомію «правильне – неправильне», а можна лише констатувати розмаїття підходів до її визначення. В історіографії йдеться, здебільшого, навіть не про дефініцію, а про її образ, що не може бути визначений однозначно й всеохоплююче.

1. Орлов И.Б. *История повседневности: смерть или новое рождение?* // *Преподавание истории в школе.* – 2008. – № 3.
2. Шандра В., Крижанівська О., Вільшанська О. *Історія повсякденності як науковий підхід для вдосконалення досліджень історії України XIX – початку XX ст.* // *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* – Вип. 11. – К., 2006.
3. Головки В. «Риба та м'ясо» історії повсякденності: теоретичні засади напрому // *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки.* – Вип. 17. – К., 2007.
4. Людке А. *История повседневности в Германии: Новые подходы к изучению труда, войны и власти.* – М., 2010.
5. Корнев В.В. *Проблематизация категории «повседневность»* // *Известия Алтайского государственного университета. Философия, социология, культурология.* – 2008. – № 2.

6. Ganguly K. *Introduction* // *Cultural Critique.* – 2002. – № 52: *Everyday Life.*
7. Гончаренко Е.В. *Человек и повседневность в философской и художественной антропологии* // *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук.* – 2009. – № 7.
8. Eckert A., Jones A. *Historical Writing about Everyday Life* // *Journal of African Cultural Studies.* – 2002. – № 1.
9. Mowitz J. *Stumbling on Analysis: Psychoanalysis and Everyday Life* // *Cultural Critique.* – 2002. – № 52: *Everyday Life.*
10. Lefebvre H. *The Everyday and Everydayness* // *Yale French Studies.* – 1987. – № 73: *Everyday Life.*
11. Дубина В.С. «Будничные» проблемы повседневной истории: о её дефицитах и положении среди других направлений. *Беседа с проф. Альфом Людке о развитии Alltagsgeschichte* // *Социальная история.* 2007. – М., 2008.
12. Eley G. *Labor History, Social History, Alltagsgeschichte: Experience, Culture, and the Politics of the Everyday – a New Direction for German Social History* // *The Journal of Modern History.* – 1989. – Vol. 61, № 2.
13. Марков Б.В. *Культура повседневности.* – СПб., 2008.
14. Булыгина Т.А. *История повседневности и «новая локальная история»: исследовательское поле и исследовательский инструмент* // *Интернет-конференция «Новая локальная история: социальные практики и повседневная жизнь горожан и сельских жителей. 2010».* [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.newlocalhistory.com/content.
15. Ильясова А.В. *Реалии и перспективы истории повседневности в российской историографии* // *Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. Серія «Історія».* – 2011. – № 982.
16. Коляструк О.А. *Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти.* – Х., 2008.
17. Поляков Ю.А. *Человек в повседневности (исторические аспекты)* // *Отечественная история.* – 2000. – № 3.
18. Криворотченко М. *Місто і краєзнавство* // *Краєзнавство.* – 1928. – № 4.
19. Баннікова Е.В. *Критерии повседневности: теоретико-методологические основы истории повседневной жизни* // *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики.* – 2011. – № 7. – Ч. 2.
20. Нагайко Т. *Історія повсякденності: погляд на проблему* // *Історія повсякденності: теорія та практика: Мат. Всеукр. наук. конф. – Переяслав-Хмельницький, 2010.*
21. Полякова И.П. *Сферы и уровни повседневности* // *Научные проблемы гуманитарных исследований.* – 2010. – № 6.
22. Коляструк О. *Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці* // *Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика.* – Вип. 15. – К., 2009.
23. Молчанов В.Б. *Теоретичні підходи до вивчення життєвого рівня населення України у другій половині XIX – на початку XX ст.* // *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* – К., 2010. – Вип. 17.
24. Малова Е.Ю. *Повседневность: сущность и предмет изучения в гуманитарных науках* // *Современные наукоёмкие технологии.* – 2007. – № 7.
25. Пушкарёва Н.Л. *История повседневности: предмет и методы* // *Социальная история.* 2007. – М., 2008.
26. Пушкарёва Н. «История повседневности» как направление исторических исследований [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perspectivy.info>.
27. Зінчук М. *Еволюція поглядів Школи «Анналів» на сутність та особливості дослідження повсякденності* // *Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. Серія «Історія».* – 2011. – № 982.
28. Зінчук М. *Історія повсякденності як новий напрям гуманітарних досліджень* // *Історія повсякденності: теорія та практика...*
29. Fletcher R. *History from Below Comes to Germany: The New History Movement in the Federal Republic of Germany* // *The Journal of Modern History.* – 1988. – Vol. 60, № 3.

30. Grahame P.R. *Ethnography, Institutions, and the Problematic of the Everyday World // Human Studies.* – 1998. – Vol. 21, № 4.
31. Коляструк О. *Поняття повсякденності в сучасній науковій гуманітаристиці // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика.* – Вип. 15. – К., 2009.
32. Аверіна-Лугова Д. *Міждисциплінарні зв'язки історії міської повсякденності // Історія повсякденності: теорія та практика...*
33. Хренов Н. *История публики как предмет изучения // Вопросы социологии театра: Сб. науч. тр. / Под ред. Н. Хренова.* – М., 1982.
34. Гоффман Э. *Представление себя другим // Современная западная социальная психология.* – М., 1984.
35. Adler P., Fontana A. *Everyday Life Sociology // Annual Review of Sociology.* – 1987. – Vol. 13.
36. Коляструк О. *Методологія історії повсякдення // Вісник ХНУ ім. В. Каразіна. Серія «Історія».* – 2011. – № 982.
37. Банникова Е.В. *Повседневность как объект исторического исследования // Современные исследования социальных проблем.* – 2011. – Т. 3, № 7.
38. Верменич Я.В. *Історична регіоналістика в Україні: Теоретико-методологічні проблеми: Автореф. дис. ... д-ра іст. наук.* – К., 2005.
39. Верменич Я.В. *Системологія історичної локалістики: пошук парадигмальних орієнтирів // Укр. іст. журн.* – 2011. – № 5.

Alkov V.A. Everyday Life. The problem of Definition and Subject at the Local Level. The discussions about the «everyday life» definition and it's substantive content had been considered in the paper. The definition of everyday life on the local level has been formulated.
Key words: everyday, historiography, conception.

Я. В. Красилюк

ФОТОГРАФІЯ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті розглядається сфера візуального сучасної гуманітаристики, аналізуються пізнавальні можливості фотографії як самостійного об'єкту наукового дослідження.

Ключові слова: фотографія, візуальне джерело, повсякденна фотографія

Технічний розвиток людства, який досі не припиняє нас дивувати своїми прогресивними новинками, висунув зображальні засоби на авансцену, де зокрема й фотографія дедалі впевненіше посідає одну з провідних позицій. Використання візуальних документів в історичному дослідженні не випадкове, адже за півтора століття існування фотографія не лише міцно ввійшла в усі сфери життя (її присутність часом видається непомітною), але й «набула статусу універсальної мови сучасної цивілізації, стала ключем для розуміння й інструментом відображення явищ у суспільстві» [1, 75]. У наш час фотографія перестає бути «рядовим» ресурсом (у вигляді ілюстративного доповнення до наукового тексту), вона розглядається як самостійний об'єкт наукового дослідження, оскільки наділена феноменальною здатністю фіксації інформації, збереження та перенесення її в часі, презентації та реконструкції минулого в майбутньому, передачі знання та досвіду крізь роки, збагачення людської та мотивації роботи історичної пам'яті.

Фотографія притягує інтерес багатьох науковців, на що вказують розвідки істориків, соціологів, антропологів, культурологів. На особливу увагу фотографія як об'єкт наукового дослідження заслуговує в європейській гуманітаристиці [6–13], серед вітчизняних авторів пострадянського періоду варто виділити Л. Маркітан, О. Коляструк [2–3], які в науковому доробку мають цінні розвідки, що стосуються використання візуальних джерел для дослідження та реконструкції повсякденного життя.

Стійкий інтерес до фотографії зумовлений очевидною здатністю фотографії створювати через фотооб'єкти новий спосіб ставлення до реальності. Фотографії «з моменту їх появи засвідчили, що інформацію можна передати на відстань, через зорове сприйняття. Відбиваючи реальну дійсність, вони ніби зупиняли час і фіксували окремі моменти події... у формі живого безпосереднього зліпка» [2, 36]. О. Коляструк зазначає, що сенс фотографії – у самій події фотографування, свідомому свідченні події, часу, місця, персони: «Ніщо не може бути сфотографованим безвідносно до того, що має бути сфотографованим» [3]. Класик документальної фотографії Д. Ланге, характеризуючи мету своєї діяльності, описала суть візуальних соціологічних студій: «Фокусом цікавості фотографії є людина. Вона реєструє її повсякденне життя на роботі, на війні, в розвагах чи її діяльність протягом доби, пори року чи фази життя. Фотографія відображає інститути людини – сім'ю, церкву, уряд, політичні організації, клуби, професійні спілки» [4]. Фотографія буквально «відбиває» в просторі той чи інший момент, зберігаючи важливу інформацію в часі. Фотознімок містить у собі певний ідейний код, «фіксує образ найбільш чудових місць і моментів, людина перегворює їх у пам'ятники» [5].

Фотографія сприяла утворенню не лише нових візуальних практик, а й презентації соціальних відносин, які мали місце бути зафіксованими на фотоплівці. П. Бурдьє, Н. Захарова, О. Сергеева, А. Печуріна [7–10] виокремили інформативний потенціал фотографії, передусім, у контексті соціального дослідження. Французький соціолог П. Бурдьє наголошував на тому, що особи, зображені на фотографіях, виконують певні соціальні функції та ролі, наприклад, образи чоловіка-батька, жінки-матері, дитини, фахівця, героя тощо. Хоча фотографія може містити й інформацію більш широкого змісту: соціального успіху, статусності, поступу, адже, за оцінкою вченого, вона є реалістичним і об'єктивним записом візуального світу [7].

Створення світлин є своєрідним процесом нагромадження історично зафіксованої дійсності. Зафіксована на фотографії інформація зберігає в собі знання та досвід минулих поколінь, що передаються в часі поки зберігається сама фотографія. Російський дослідник В. Круткін у працях, присвячених вивченню джерельного потенціалу фотографії з погляду антропології, зазначає, що «фотографування ввело в повсякденність новий досвід бачення, надало новий інструментальний орган тілу людини, оскільки саме тіло, а не свідомість знаходиться в центрі досліду» [11]. Важливим, на його думку, для аналізу є не тільки фотографування подій, але й сама подія фотографування, оскільки «розвивається дослід, неможливий поза цим ритуалом: реалізується контроль над ситуацією через її стандартизацію, рубрикацію, ієрархізацію..., відкривається ідеологія візуальних форм, яка встановлює норми фотографування та їх розуміння» [12]. У такий спосіб виникає «набір прецедентних образів, які дозволяють робити висновки про соціальні зміни» [13]. Німецький історик фотографії В. Беньямін наголошував, що, завдяки технічним можливостям об'єктиву, фотографія найбільш точно відображає факти видимої реальності, порівняно з будь-яким іншим зображенням (малюнком, плакатом, навіть кіно) [14, 18].

За словами американського науковця Р. Арнхейма, світлина наділена інструментальними функціями. Вона дозволяє розширювати і зберігати досвід, обмінюватися життєво необхідними повідомленнями. При цьому вона виходить далеко за межі інструментальності: «Щоб зрозуміти сенс фотографії, необхід-